

سورة الاحقاف

عنوان: فصلنامه علمی نسیم کوثر

مدیر مسئول و سردبیر: سید محمد حسینی دره صوفی

ویراستار: سیده نیلوفر حسینی

گرافیسیت: سید محمود محسنی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۰,۰۰۰ تومان

صاحب امتیاز: بنیاد فرهنگی خدماتی امام حسن عسکری (ع)

شماره تماس: ۰۰۹۸۹۳۵۳۹۶۹۷۷۶

سایت فصلنامه: nasimekosar.blog.ir

ایمیل: nasimkosar1399@gmail.com

دفتر مرکزی و محل چاپ: قم

راهنمایی نویسندگان و شیوه نامه نگارش فصلنامه علمی نسیم کوثر

۱. مقاله قبلا در نشریه دیگری به چاپ نرسیده یا همزمان برای سایر مجلات ارسال نشده باشد.
۲. مقاله دارای عنوان، چکیده به زبان فارسی، واژگان کلیدی، مقدمه، متن اصلی، نتیجه گیری، منابع و مآخذ باشد.
۳. مقاله در برنامه word و باقلم IR lotus و اندازه ۱۴ نازک بوده و عنوان مقاله با قلم B Titr و اندازه ۱۴ تایپ شود.
۴. حجم هر مقاله حداقل ۱۲ و حداکثر ۲۲ صفحه باشد.
۵. کلمات کلیدی بین ۴-۷ کلمه و بصورت فارسی باشد.
۶. چکیده فارسی، از ۱۵۰ تا ۲۰۰ کلمه باشد.
۷. معادل انگلیسی اصطلاحات و مفاهیم علمی رایج، پانویس شود.
۸. ارجاع به منابع درون متنی باشد. داخل پرانتز، نام خانوادگی، سال انتشار و شماره صفحات ذکر شود. مثال (حاجی ده آبادی، ۱۳۹۶، ۱۰۰).
۹. فهرست منابع و مآخذ، به ترتیب الفبای نام خانوادگی نویسندگان، باشد (الف) کتابها: نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده، سال انتشار، عنوان کتاب، (بصورت توپر)، نام خانوادگی مترجم یا مصحح، نام مترجم یا مصحح، شماره جلد، محل انتشار و ناشر. مثال: هارت، هربت، ۱۳۹۰، مفهوم قانون، راسخ، محمد، تهران، نشر نی.
- ب) مقالات: نام خانوادگی، نام، سال انتشار، عنوان مقاله، (بصورت توپر)، نام مجله، شماره مجله و شماره صفحات اول و آخر مقاله. مثال: رضایی، محسن، ۱۳۸۵، روش تجربی، فرهنگ مدیریتی، سال چهارم، شماره دوازدهم، ۱۷۲-۱۸۹.
۱۰. در زیر عنوان مقاله اسم نویسنده یا نویسندگان و در قسمت پاورقی ایمیل و سمت پژوهشگر و همچنین مشخص نمودن نویسنده مسئول. (به عنوان مثال حسینی، سید محمد، دانشجوی دکتری فقه و حقوق قضایی، جامعه المصطفی العالمیه، قم).
۱۱. مقالات بیانگر آرا و نظرات نویسندگان است و فصلنامه نسیم کوثر مسئولیتی در قبال محتوا و نویسنده آن ندارد.

اعضای هیأت تحریریه:

۱. سید محمد حسینی دره صوفی، دانشجوی دکتری فقه و حقوق قضایی،
نخبه و پژوهشگر برتر در دانشگاه بین المللی المصطفی. قم
۲. دکتر سید رضی قادری، دکتری فلسفه اخلاق از دانشگاه باقر العلوم،
سطح چهار فقه و اصول حوزه، استاد سطوح عالی حوزه. قم
۳. محمدعلی علیدادی، دانشجوی دکتری فقه و حقوق قضایی، جامعه
المصطفی العالمیه. قم
۴. سید مهدی نقوی، ارشد رشته ادیان ابراهیمی، قم جامعه المصطفی

فهرست مطالب

۷	ارتباط امهال شیطان و تعالی انسان از منظر فریقین
۳۵	بایدها و نبایدهای مهارت ارتباط کلامی؛ گفتن و شنیدن در صحیفه سجادیه
۵۷	قصاص پس از قصاص از منظر فقه و حقوق اسلامی
۸۷	تبیین دیدگاه آیت الله سبحانی «حفظه الله» و مرحوم مظفر در مورد وضع الفاظ عبادات
۹۷	«کرامت انسانی» در سیاست جنایی اسلام و قوانین جمهوری اسلامی ایران
۱۲۵	نقش تعدد جرم در جرایم حدی از منظر فقه و حقوق
۱۴۱	مقایسه رشوه با عناوین مشابه، مطالعه موردی جُعل قاضی
۱۵۷	مرتکب کبیره از دیدگاه مذاهب کلامی شیعه

سال چهارم، تابستان ۱۴۰۳، شماره ۱۴

«کرامت انسانی» در سیاست جنایی اسلام و قوانین جمهوری اسلامی ایران

عزیز باقری^۱؛ محمد رضا مصباح^۲

چکیده

کرامت انسانی به عنوان یک ارزش بنیادین در اخلاق و حقوق بشر، در سیاست جنایی اسلام جایگاه ویژه‌ای دارد. اسلام با تأکید بر اصول حقوق بشری، از جمله برابری، عدالت، آزادی و امنیت، به حفظ و احترام به کرامت انسانی تأکید دارد. این کرامت به دو صورت ذاتی و اکتسابی تقسیم می‌شود که در سیاست جنایی، تأکید بر اصلاح و بازپروری مجرمان، حمایت از قربانیان جرم، رعایت عدالت در دادرسی و تعیین مجازات‌ها، همگی بر اساس این اصول انسانی صورت می‌گیرد. از نگرش‌های سیاست جنایی اسلام می‌توان به تعریف موسع و مضیق سیاست جنایی، انواع سیاست جنایی شامل تقنینی، قضایی، مشارکتی و اجرایی اشاره کرد. این دیدگاه‌ها به طور کامل نقش کرامت انسانی در ایجاد نظامی عادلانه و احترام‌آمیز در جامعه را به تصویر می‌کشند.

واژگان کلیدی: کرامت انسانی، سیاست جنایی اسلام، عدالت کیفری، حقوق

بشر، بازپروری مجرمان

۱ دانشجوی مقطع دکتری، رشته فقه و حقوق قضایی، گرایش جزا و جرم‌شناسی، جامعه المصطفی

العالمیه (azizbaqiri9633@gmail.com).

۲ طلبة سطح چهار و کارشناسی ارشد (ماستری)، رشته حقوق خصوصی، جامعه المصطفی

العالمیه (reza.akhlaqe1372@gmail.com).

۱. مقدمه

کرامت انسانی یکی از ارزش‌های بنیادین در اخلاق و حقوق بشر است که در نظام‌های حقوقی مختلف از جمله در سیاست جنایی اسلام جایگاه ویژه‌ای دارد. سیاست جنایی اسلامی با تأکید بر کرامت انسانی، اصولی را در نظر می‌گیرد که به حفظ ارزش و احترام هر فرد، صرف‌نظر از وضعیت اجتماعی، نژاد، جنسیت یا مذهب او می‌پردازد. مفهوم کرامت انسانی به ارزش ذاتی و غیرقابل انکار هر فرد اشاره دارد و در طول تاریخ مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. این مفهوم در اصول حقوق بشری مانند برابری، عدالت، آزادی و امنیت نمود پیدا می‌کند. اسلام نیز با تأکید بر این اصول، به ویژه از طریق آموزه‌های قرآنی و سنت نبوی، بر حفظ و احترام به کرامت انسانی تأکید دارد (جعفری، ۱۳۷۱: ۲۷۹، ۲۹۵ و ۲۹۶). کرامت انسانی در سیاست جنایی اسلام به دو نوع ذاتی و اکتسابی تقسیم می‌شود. کرامت ذاتی به معنای ارزش فطری و غیرقابل تغییر انسان است که به دلیل انسان بودن به او تعلق می‌گیرد، در حالی که کرامت اکتسابی از طریق تلاش‌ها و فضایل اخلاقی فرد به دست می‌آید. سیاست جنایی اسلام با در نظر گرفتن این دو نوع کرامت، تلاش می‌کند تا نظامی عادلانه و انسانی ایجاد کند که در آن حقوق متهمان و قربانیان به‌طور کامل رعایت شود. یکی از جنبه‌های مهم سیاست جنایی اسلامی، تأکید بر اصلاح و بازپروری مجرمان است. این نگرش مبتنی بر باور به قابلیت اصلاح افراد و احترام به کرامت انسانی آنان است. همچنین، سیاست جنایی اسلام به حمایت از قربانیان جرم و تأمین حقوق آنان توجه ویژه‌ای دارد. رعایت عدالت و انصاف در دادرسی و تعیین و اجرای مجازات‌ها نیز از اصول اساسی در سیاست جنایی اسلام است. این اصول نه تنها به حفظ کرامت انسانی متهمان و مجرمان، بلکه به تأمین حقوق قربانیان و ایجاد تعادل و عدالت در جامعه کمک می‌کند. به این ترتیب، سیاست جنایی اسلام با تأکید بر کرامت انسانی، به دنبال ایجاد نظامی است که در آن عدالت، احترام به حقوق انسانی و اصلاح مجرمان در کنار حفظ

امنیت و نظم عمومی، به طور همزمان تحقق یابد.

۲. مبانی نظری

۱-۲. کرامت انسانی

کرامت انسانی مفهومی بنیادی در اخلاق و حقوق بشر است که به ارزش ذاتی و اساسی هر انسان اشاره دارد. این ارزش ذاتی به این معناست که کرامت انسان غیرقابل انکار، مطلق و مشروط به هیچ چیز نیست (حقیقت پور، ۱۳۹۲: ۴۷). به عبارت دیگر، هر انسانی صرف نظر از نژاد، جنسیت، مذهب، ملیت، وضعیت اجتماعی، توانایی‌ها یا هر ویژگی دیگری، دارای کرامت است. کرامت انسانی مبنای بسیاری از اصول اخلاقی و حقوق بشری است (قاضی زاده و ملکی، ۱۳۹۱: ۳)، از جمله: برابری: همه انسان‌ها با کرامت برابر آفریده شده‌اند و باید با احترام و کرامت با آن‌ها رفتار شود.

عدالت: با همه افراد باید عادلانه و منصفانه رفتار شود، صرف نظر از کرامت آن‌ها.

آزادی: همه انسان‌ها حق آزادی دارند، از جمله آزادی فکر، بیان، مذهب و تجمع.

امنیت: همه انسان‌ها حق امنیت دارند، از جمله امنیت شخص، مال و آزادی از خشونت.

مفهوم کرامت انسانی در طول تاریخ مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. برخی معتقدند که کرامت ذاتی یک هدیه الهی است، در حالی که برخی دیگر معتقدند که از طریق عقل یا تجربه به دست می‌آید. علیرغم این اختلاف نظر، کرامت انسانی به طور کلی به عنوان یک اصل اخلاقی مهم پذیرفته شده است که باید در همه تعاملات انسانی مورد احترام قرار گیرد (باقری، ۱۴۰۳: ۱۵۱-۱۵۳). در اینجا چند نمونه از چگونگی تجلی کرامت انسانی در دنیای واقعی آورده شده است: اعلامیه جهانی حقوق بشر: این سند که در سال ۱۹۴۸ توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد به تصویب رسید، کرامت ذاتی همه انسان‌ها را تأیید می‌کند و حقوق و آزادی‌های

اساسی را که همه افراد از آن برخوردارند، بیان می‌کند (رحمانی و مؤذنی، ۱۳۹۵: ۲۱). جنبش حقوق مدنی: این جنبش در دهه ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰ در ایالات متحده برای برابری نژادی و پایان تبعیض علیه آفریقایی-آمریکایی‌ها مبارزه کرد. یکی از اصول اصلی جنبش حقوق مدنی این بود که همه انسان‌ها، صرف نظر از نژاد، دارای کرامت برابر هستند (ر.ک: قربی، ۱۳۹۹: ۸۵-۸۱). مبارزه برای حقوق زنان: این مبارزه قرن‌ها ادامه داشته است و برای برابری زنان با مردان در همه زمینه‌های زندگی، از جمله حق رأی، آموزش و اشتغال تلاش می‌کند. یکی از استدلال‌های اصلی در مبارزه برای حقوق زنان این است که زنان، مانند مردان، دارای کرامت انسانی هستند (ر.ک: قربی، ۱۳۹۹: ۸۵-۸۱).

۱-۱-۲. انواع کرامت انسانی

کرامت به معنای شرافت، بزرگواری و ارزشمندی است. در مورد انسان، کرامت به دو نوع ذاتی و اکتسابی تقسیم می‌شود: کرامت ذاتی: به معنای ارزشمندی ذاتی و فطری انسان است که به صرف انسان بودن به او تعلق می‌گیرد. این کرامت، همیشگی و غیرقابل تغییر است و به هیچ چیز دیگری مانند ثروت، قدرت یا موقعیت اجتماعی وابسته نیست. ریشه کرامت ذاتی در آموزه‌های دینی و فلسفی دارد (حقیقت‌پور، ۱۳۹۲: ۴۷؛ جعفری، ۱۳۶۶: ۲۶). در اسلام، انسان به عنوان خلیفه الله در زمین و اشرف مخلوقات شناخته می‌شود. در فلسفه نیز، انسان به عنوان موجودی عقلانی و صاحب اختیار دارای کرامت ذاتی دانسته می‌شود. کرامت اکتسابی: به معنای ارزشمندی‌ای است که انسان با تلاش و کوشش خود به دست می‌آورد. این کرامت می‌تواند شامل فضایل اخلاقی، مهارت‌ها، دانش و توانایی‌های مختلف باشد. کرامت اکتسابی، امری پایدار ولی نه همیشگی است و می‌تواند با اعمال و رفتار انسان تغییر کند (عمید زنجانی و توکلی، ۱۳۸۶: ۱۶۴).

تفاوت‌های کرامت ذاتی و اکتسابی:

ردیف	ویژگی	کرامت ذاتی	کرامت اکتسابی
۱	ماهیت	ذاتی و فطری	اکتسابی و کسب شده

۲	ثبات	همیشگی و غیر قابل تغییر	پایدار و لی نه همیشگی
۳	وابستگی	به هیچ چیزی دیگر وابسته نیست	به تلاش و کوشش انسان وابسته است
۴	مصادیق	انسان بودن	فضایل اخلاقی، مهارت‌ها دانش و توانایی‌ها
۵	ریشه	آموزه‌های دینی و فلسفی	تجربه و عملکرد انسان

۳. سیاست جنایی

سیاست جنایی به مجموعه‌ای از اقدامات، تدابیر و راهبردهایی گفته می‌شود که یک دولت یا جامعه به منظور پیشگیری از جرم، مقابله با جرم و مجازات مجرمان اتخاذ می‌کند. سیاست جنایی شامل قوانین، مقررات، روش‌های اجرایی و تدابیر عملی است که به منظور کنترل و کاهش جرایم و همچنین حمایت از حقوق قربانیان طراحی شده است. تعریف موسع و مضیق سیاست جنایی به دو رویکرد متفاوت در بررسی و تحلیل سیاست‌های جنایی اشاره دارد که هر یک دیدگاه‌های خاص خود را نسبت به ماهیت و دامنه این سیاست‌ها ارائه می‌دهند.

۱-۳. تعریف موسع سیاست جنایی

در تعریف موسع، سیاست جنایی شامل تمامی تدابیر، اقدامات و راهبردهایی است که به منظور پیشگیری از وقوع جرم، مقابله با جرم و حمایت از قربانیان جرم اتخاذ می‌شود. این تعریف گسترده، نه تنها اقدامات رسمی دولتی و قانونی را در بر می‌گیرد، بلکه شامل اقدامات اجتماعی، فرهنگی، آموزشی و اقتصادی نیز می‌شود که به طور مستقیم یا غیرمستقیم بر کاهش جرایم تاثیر می‌گذارند (عادلی، ۱۳۸۹: ۱۳). این دیدگاه تاکید دارد که سیاست جنایی باید به طور کلی و همه‌جانبه به موضوع جرم‌زایی و پیشگیری از جرم نگاه کند و تمامی ابعاد اجتماعی و فردی را مد نظر قرار دهد. عناصر کلیدی در تعریف موسع عبارتند از:

تدابیر پیشگیرانه: شامل آموزش، ایجاد اشتغال، بهبود شرایط زندگی و سایر اقدامات اجتماعی که احتمال وقوع جرم را کاهش می‌دهد.

مقابله قانونی و اجرایی: شامل قوانین کیفری، دستگاه قضایی، پلیس و زندان‌ها. حمایت‌های اجتماعی و روانی: برای قربانیان جرم و مجرمان جهت بازپروری و بازاجتماعی کردن آن‌ها. نقش نهادهای غیر دولتی: مانند سازمان‌های مردم‌نهاد، انجمن‌های خیریه و نهادهای جامعه مدنی.

۲-۳. تعریف مضیق سیاست جنایی

در تعریف مضیق، سیاست جنایی به طور محدودتر و تخصصی‌تر به مجموعه‌ای از اقدامات رسمی و قانونی دولت برای مقابله با جرم و مجازات مجرمان اطلاق می‌شود. این تعریف تاکید بر نقش نهادهای قضایی و اجرایی مانند پلیس، دادگاه‌ها و زندان‌ها دارد و بیشتر به جنبه‌های حقوقی و قانونی کنترل جرم توجه دارد (قیاسی، ۱۳۸۵: ۴۱-۴۰). عناصر کلیدی در تعریف مضیق عبارتند از:

قوانین کیفری: شامل قوانین و مقرراتی که جرایم و مجازات‌ها را تعریف می‌کنند.

دستگاه قضایی: شامل دادگاه‌ها و فرایندهای دادرسی کیفری.

اجرای قانون: شامل فعالیت‌های پلیس و دیگر نهادهای اجرای قانون.

نظام زندانبانی: شامل سیستم زندان‌ها و برنامه‌های اصلاح و تربیت درون زندان.

این دو تعریف مکمل یکدیگر هستند و برای درک کامل سیاست جنایی، باید هر دو دیدگاه را در نظر گرفت، اما مقایسه و تفاوت‌ها قرار زیر است:

دامنه و گستردگی: تعریف موسع دامنه وسیع‌تری دارد و تمامی ابعاد اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را در بر می‌گیرد، در حالی که تعریف مضیق به جنبه‌های قانونی و رسمی محدود می‌شود.

نوع اقدامات: در تعریف موسع، علاوه بر اقدامات قانونی، اقدامات پیشگیرانه و حمایتی نیز مورد توجه است، در حالی که در تعریف مضیق، بیشتر بر مجازات و مقابله قانونی تاکید می‌شود.

نهادهای مرتبط: تعریف موسع نهادهای غیردولتی و اجتماعی را نیز شامل می‌شود، در حالی که تعریف مضیق بیشتر به نهادهای رسمی دولتی توجه دارد.

۳-۳. انواع سیاست جنایی

سیاست جنایی به مجموعه‌ای از تدابیر و راهبردهایی گفته می‌شود که یک جامعه به منظور پیشگیری از جرم، مقابله با آن و حمایت از قربانیان اتخاذ می‌کند. این سیاست به چهار نوع اصلی تقسیم می‌شود: تقنینی، قضایی، مشارکتی و اجرایی. هر یک از این انواع، نقش و وظایف خاصی را در سیستم عدالت کیفری ایفا می‌کنند. این چهار نوع سیاست جنایی با همکاری و تعامل یکدیگر، سیستم عدالت کیفری را تشکیل می‌دهند و به جامعه کمک می‌کنند تا با جرایم مقابله کرده و امنیت و عدالت را تامین کند. سیاست جنایی تقنینی و قضایی، چارچوب قانونی و قضایی را فراهم می‌آورند، در حالی که سیاست جنایی مشارکتی و اجرایی به طور عملی و جامعه‌محور به پیشگیری و مقابله با جرایم می‌پردازند.

۳-۳-۱. سیاست جنایی تقنینی

سیاست جنایی تقنینی به مجموعه قوانین و مقرراتی اشاره دارد که توسط قوه مقننه تصویب می‌شود. این قوانین چارچوب قانونی را برای تعریف جرایم، تعیین مجازات‌ها و تنظیم فرآیندهای قضایی فراهم می‌کنند (باصری، ۱۳۸۶: ۱۹). ویژگی‌های سیاست جنایی تقنینی قرار زیر است:

تعریف جرایم و مجازات‌ها: تعیین می‌کند چه رفتارهایی جرم محسوب می‌شوند و مجازات‌های مربوط به هر جرم چیست.

حفاظت از حقوق و آزادی‌های فردی: از طریق وضع قوانینی که حقوق متهمان و قربانیان را تضمین می‌کند.

ایجاد ساختارهای قانونی: برای فعالیت نهادهای مرتبط با اجرای عدالت مانند پلیس، دادگاه‌ها و زندان‌ها.

۳-۳-۲. سیاست جنایی قضایی

سیاست جنایی قضایی به نحوه تفسیر و اجرای قوانین توسط قوه قضائیه اشاره دارد. این سیاست شامل عملکرد قضات، دادستان‌ها و دیگر مقامات قضایی در فرآیند دادرسی است (احمدی، ۱۴۰۰: ۷۱). ویژگی‌های سیاست جنایی قضایی قرار ذیل است

تفسیر قوانین: قضات قوانین را تفسیر می‌کنند و بر اساس آن‌ها حکم صادر می‌کنند.

تضمین اجرای عدالت: از طریق نظارت بر فرآیند دادرسی، تضمین حقوق متهمان و قربانیان و صدور احکام عادلانه.

ایجاد رویه‌های قضایی: از طریق تصمیمات قضایی که به عنوان سوابق حقوقی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

۳-۳-۳. سیاست جنایی مشارکتی

سیاست جنایی مشارکتی به نقش و مشارکت نهادهای غیر دولتی و جامعه مدنی در پیشگیری از جرم و حمایت از قربانیان اشاره دارد. این نهادها شامل سازمان‌های مردم‌نهاد، انجمن‌های محلی و جامعه مدنی هستند. مانند سازمان‌های حمایتی از قربانیان خشونت خانگی و برنامه‌های پیشگیری از جرم توسط انجمن‌های محلی (عادلی، ۱۳۸۹: ۱۶). ویژگی‌های سیاست جنایی مشارکتی قرار زیر است:

پیشگیری اجتماعی از جرم: از طریق برنامه‌های آموزشی، فعالیت‌های فرهنگی و ایجاد فرصت‌های اجتماعی و اقتصادی.

حمایت از قربانیان: از طریق ارائه خدمات مشاوره‌ای، حقوقی و روان‌شناختی به قربانیان جرایم.

ترویج آگاهی عمومی: از طریق کمپین‌ها و برنامه‌های آموزشی به منظور افزایش آگاهی عمومی درباره حقوق و مسئولیت‌ها.

۳-۳-۴. سیاست جنایی اجرایی

سیاست جنایی اجرایی به فعالیت‌های نهادهای اجرایی نظیر پلیس و نیروهای

انتظامی اشاره دارد که مسئول اجرای قوانین و حفظ نظم و امنیت عمومی هستند (عادلی، ۱۳۸۹: ۱۸). ویژگی‌های سیاست جنایی اجرایی قرار زیر است:

اجرای قوانین کیفری: از طریق دستگیری مجرمان، انجام تحقیقات جنایی و نظارت بر اجرای احکام.

حفظ نظم عمومی: از طریق گشت زنی، کنترل ترافیک و مدیریت بحران‌ها.
تعامل با جامعه: از طریق برنامه‌های جامعه‌محور و همکاری با نهادهای محلی برای پیشگیری از جرم.

۴. کرامت انسانی در سیاست جنایی اسلام

کرامت انسانی یکی از اصول بنیادین و ارزش‌های اساسی در اسلام است که نقش مهمی در سیاست جنایی اسلامی ایفا می‌کند. سیاست جنایی اسلام بر اساس اصول اخلاقی و انسانی شکل گرفته است و کرامت انسانی در آن جایگاه ویژه‌ای دارد. کرامت انسانی در سیاست جنایی اسلام نه تنها به عنوان یک اصل اخلاقی، بلکه به عنوان یک اصل قانونی و اجرایی مورد تأکید قرار گرفته است. این اصل در تمامی مراحل دادرسی، از تعیین مجازات تا اجرای آن، در نظر گرفته می‌شود و هدف اصلی آن حفظ و ارتقای حقوق و کرامت انسانی است. اسلام با تأکید بر اصلاح و تربیت مجرمان، حمایت از قربانیان، رعایت عدالت و انصاف و احترام به حقوق انسانی، تلاش می‌کند تا یک سیستم عدالت جنایی منصفانه و انسانی ایجاد کند. این موضوع در چندین جنبه از سیاست جنایی اسلام مشاهده می‌شود:

۴-۱. احترام به حقوق انسان‌ها

اسلام تأکید زیادی بر حفظ و احترام به حقوق انسانی دارد. این حقوق شامل حق حیات، حق آزادی، حق کرامت و حق عدالت است. در سیاست جنایی اسلامی، تمامی مراحل دادرسی و مجازات باید با رعایت این حقوق انجام شود. در سیاست جنایی اسلام، حق حیات و حق آزادی به عنوان اصول بنیادین و غیرقابل انکار در نظر گرفته می‌شوند. حق حیات و حق آزادی به عنوان اصول بنیادین در سیاست جنایی اسلام جایگاه ویژه‌ای دارند. این حقوق با تأکید بر عدالت، کرامت انسانی و

اصلاح و تربیت مجرمان، تلاش می‌کنند تا نظام عدالت کیفری منصفانه و انسانی را فراهم آورند. در اجرای مجازات‌ها و برخورد با مجرمان، این حقوق باید به طور کامل رعایت شوند تا عدالت و انصاف در جامعه تحقق یابد. این حقوق بر اساس آموزه‌های قرآنی و سنت نبوی مورد تاکید قرار گرفته‌اند و نقش مهمی در شکل‌دهی به نظام عدالت کیفری اسلامی دارند. در ادامه به توضیح بیشتر این دو حق پرداخته می‌شود:

۴-۱-۱. حق حیات

حق حیات یکی از اساسی‌ترین حقوق انسانی است که در اسلام به شدت مورد احترام و حمایت قرار گرفته است. قرآن کریم به صراحت بیان می‌کند که کشتن یک نفر بی‌گناه مانند کشتن همه انسان‌ها است: «مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا» (سوره مائده، آیه ۳۲). مجازات اعدام در اسلام تنها در موارد خاص و با رعایت شرایط سخت‌گیرانه‌های مجاز است. این شرایط شامل مواردی مانند قتل عمد، زنا (در شرایط خاص)، محاربه (مبارزه مسلحانه علیه جامعه اسلامی) و ارتداد (ترک دین اسلام) است. برای اجرای اعدام، باید شرایط زیر رعایت شود:

ثبوت جرم: جرم باید با شواهد قاطع و معتبر ثابت شود.

عدالت در دادرسی: تمامی مراحل دادرسی باید با عدالت و بی‌طرفی انجام شود.

حق دفاع: متهم باید حق دفاع از خود و استفاده از وکیل را داشته باشد.

تاکید بر عفو و بخشش: اسلام تاکید زیادی بر عفو و بخشش دارد. حتی در مواردی که حکم اعدام صادر شده است، اولیای دم (خانواده مقتول) می‌توانند با دریافت دیه یا بدون آن، از حق قصاص گذشت کنند. این تاکید بر بخشش به منظور حفظ کرامت انسانی و ایجاد فرصت دوباره برای مجرمان است.

۴-۱-۲. حق آزادی

حق آزادی به معنای حق انتخاب و تصمیم‌گیری مستقل برای هر فرد است. امام علی (ع) می‌فرماید: «بنده دیگری مباش که خداوند تو را آزاد آفریده است» (سید رضی،

۱۳۷۵: ۸۸۰). بدین ترتیب آزادی ذاتی انسان در اسلام امر پذیرفته شده است، لذا اسلام به آزادی افراد احترام می‌گذارد و تأکید دارد که هر گونه محدودیت بر آزادی افراد باید با دلایل قانونی و رعایت حقوق آن‌ها همراه باشد. لذا بازداشت یا حبس افراد در اسلام تنها در موارد خاص و با رعایت شرایط معین مجاز است. این شرایط شامل مواردی مانند:

وجود شواهد کافی: بازداشت باید بر اساس شواهد قوی و معتبر صورت گیرد.
دستور قضایی: هر گونه بازداشت یا حبس باید با حکم قضایی و بر اساس قوانین شرعی باشد.

رعایت حقوق متهم: در طول مدت بازداشت، حقوق متهم باید رعایت شود، از جمله حق ملاقات با خانواده، دسترسی به وکیل و شرایط مناسب زندان.
احترام به کرامت انسانی در حبس: حتی در مواردی که فردی به حبس محکوم می‌شود، کرامت انسانی او باید حفظ شود. شرایط زندان باید انسانی و عادلانه باشد و از هر گونه توهین، تحقیر یا رفتار غیرانسانی پرهیز شود.
آزادی پس از اتمام دوره حبس: پس از اتمام دوره حبس، فرد باید به جامعه بازگردد و مورد حمایت قرار گیرد تا بتواند به عنوان یک عضو مسئولیت‌پذیر و مفید در جامعه فعالیت کند. این امر شامل برنامه‌های بازپروری و توانبخشی است که هدف آن‌ها بازگشت موفقیت‌آمیز فرد به زندگی اجتماعی است.

۲-۴. تأکید بر اصلاح و تربیت مجرمان

یکی از اهداف اصلی سیاست جنایی اسلام، اصلاح و بازپروری مجرمان است تا بتوانند به جامعه بازگردند و به عنوان افراد مسئول و مثبت فعالیت کنند. این نگرش مبتنی بر احترام به کرامت انسانی و باور به قابلیت اصلاح و تربیت افراد است. مطالعه متون اسلامی نشان‌دهنده توجه ویژه اسلام به اصلاح و بازپروری مجرمان و ارائه روش‌های خاص برای این امر است. در متون اسلامی، روش‌های مختلفی مانند توبه‌درمانی، احسان‌درمانی، عفو‌درمانی، نمازدرمانی، عبادت‌درمانی و شفاعت‌درمانی ارائه شده است که می‌توانند در تدوین نظام مطلوب اسلام برای

مواجهه با جرم مورد توجه قرار گیرند (حاجی ده آبادی، ۱۳۸۶: ۹۳). بنابراین به نظر می‌رسد نگاه نظام‌مند و همه‌جانبه به آموزه‌های اسلامی در تدوین سیاست جنایی ضرورت وافر دارد. به عنوان مثال، در اینجا نمونه‌هایی از روش‌های اصلاحی در اسلام متذکر می‌شویم:

نماز: در اسلام، نماز به عنوان روشی برای بازداشتن از فحشا و منکرات و اصلاح مجرمان تلقی می‌شود. اطلاق آیه «إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ» (عنکبوت/۴۸) شامل بازدارندگی قبل و بعد از ارتکاب جرم می‌شود. در متون فقهی نمونه‌هایی بیان شده است که حکایت از استفاده پیامبر (ص) از این روش در اصلاح مجرمان دارد. صاحب تفسیر مجمع البیان حدیثی از جابر نقل می‌کند: «به پیامبر (ص) گفته شد فلانی روزها نماز می‌خواند و شب‌ها سرقت می‌کند، حضرت فرمود نمازش او را از کار زشتش باز می‌دارد» (طبرسی، ۱۴۰۸: ۲۸۵) و یا پیامبر اکرم (ص) «نماز را به چشمه آب پاکی تشبیه می‌کند که انسان روزانه خود را در آن شستشو می‌دهد و از گناهان و جرایم پاک می‌کند» (شیروانی، ۱۳۸۴: خطبه ۱۹۹). ترغیب مجرمان به این عمل عبادی و مداومت بر نماز، یک روش اصلاحی به شمار می‌آید.

شفاعت: شفاعت صلحا و بزرگان جامعه در مراقبت و نظارت بر رفتارهای مجرم و ترغیب او به اصلاح، از جمله روش‌های اصلاحی در اسلام است (حسینی، ۱۳۸۴: ۲۴۵).

اصول اعتقادی و اعمال عبادی: در اسلام علاوه بر مجازات و کنترل بیرونی، کنترل درونی نیز مورد تاکید است، زیرا علاوه بر مسائل مزبور، معرفت و ایمان به اصول اعتقادی توحید، نبوت، معاد (ثواب و عقاب اخروی بعد از محاکمه عادلانه)، امامت و عدل (که به خودی خود انگیزه‌ای برای هنجارمندی مومنان فراهم می‌کند) و همچنین اعمال عبادی مانند روزه‌داری که در واقع تمرین عملی عبودیت و طاعت هستند، نقش بازدارندگی از ارتکاب منهیات را ایفا می‌کنند و تقوا و خویش‌داری از انجام ممنوعات را ایجاد و تقویت می‌کنند.

تعزیرات: برخی از مجازات‌ها در اسلام تعزیرات نامیده می‌شوند که هدف اصلی آن‌ها اصلاح رفتار مجرم است و قضات می‌توانند با توجه به شرایط فردی و اجتماعی

مجرم، نوع و میزان مجازات را تعیین کنند.

عفو و بخشش: در اسلام، تاکید زیادی بر عفو و بخشش وجود دارد و این امر به عنوان یکی از راه‌های حفظ کرامت انسانی و ایجاد فرصت دوباره برای مجرمان مورد توجه است. واژه «عفو» با مشتقاتش ۳۴ بار در قرآن به کار رفته که در این موارد، قرآن کریم مردم را به روش پسندیده عفو توصیه کرده است؛ مانند: آیه ۱۹۹ سوره اعراف: «خذ العفو و امر بالعرف و اعرض عن الجاهلین»؛ گذشت پیشه کن و به پسندیده فرمان ده و از نادانان رخ برتاب. آیه ۲۲ سوره نور: «... و لیعفووا و لیصفحوا الا تحبون ان یغفر الله لکم...»؛ «و باید عفو کنند و گذشت نمایند، مگر دوست ندارید که خدا بر شما ببخشد». همچنین در آیات ۴۰ سوره شوری، ۱۷۸ سوره بقره و ۱۳۴ سوره آل عمران از عفو سخن به میان آمده است. عفو و بخشش یکی از مفاهیم کلیدی در سیاست جنایی اسلام است که با کرامت انسانی ارتباط نزدیکی دارد. اسلام توصیه می‌کند که در صورت امکان، مجرمان بخشیده شوند و فرصتی دوباره برای اصلاح و بازگشت به جامعه به آن‌ها داده شود. این امر نشان‌دهنده احترام به کرامت انسانی و ارزش‌گذاری بر اصلاح و تربیت افراد است. قرآن کریم و سنت نبوی مکرراً به اهمیت عفو و بخشش اشاره کرده‌اند. این توصیه‌ها به منظور ایجاد یک جامعه انسانی‌تر و کاهش خشونت و تنش‌های اجتماعی است. بنابراین، در حالی که مجازات و کنترل بیرونی مجرمان در نظام عدالت کیفری از اهمیت بالایی برخوردار است، توجه به برنامه‌های اصلاحی و روش‌های تربیتی برای بازپروری و پیشگیری از تکرار جرم نیز ضروری است. آموزه‌های اسلامی حاوی راهبردهای ارزشمندی در این زمینه هستند که می‌توانند در تدوین سیاست‌های جنایی موثر مورد استفاده قرار گیرند.

۳-۴. حمایت از قربانیان جرم

کرامت انسانی نه تنها برای مجرمان، بلکه برای قربانیان جرم نیز اهمیت دارد. سیاست جنایی اسلام به حمایت از قربانیان و تامین حقوق آن‌ها توجه ویژه‌ای دارد و باید از حمایت‌های لازم برخوردار باشند تا کرامت و حقوق آن‌ها حفظ شود (حسینی،

۱۳۳: ۱۵۵؛ عاشور، ۱۴۲۱: ۴۷۰)؛ بعنوان مثال:

قصاص: در مواردی که جرم باعث آسیب جسمی یا جانی به فردی شده باشد، قربانی یا خانواده او حق قصاص دارند، اما این قصاص باید به گونه‌ای انجام شود که عدالت و کرامت انسانی رعایت شود.

دیه: پرداخت دیه به عنوان جبران خسارت به قربانی یا خانواده او، یکی از راه‌های احترام به کرامت انسانی و تامین حقوق آنها است.

جبران خسارت: اسلام به جبران خسارت‌های وارد شده به قربانیان تاکید دارد. این جبران می‌تواند به صورت غرامت مالی یا سایر اشکال جبران خسارت انجام شود. هدف از این جبران، بازگرداندن کرامت و حقوق از دست رفته قربانیان است.

۴-۴. رعایت عدالت و انصاف در دادرسی

رعایت اصل عدل و انصاف در دادرسی از منظر اسلام یکی از اصول مهم و اساسی است که در آیات قرآن کریم به آن تاکید شده است. در ادامه، به برخی از آیات قرآن که بر عدل و انصاف در دادرسی تاکید دارند، اشاره می‌شود: سوره نساء، آیه ۵۸: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا» «همانا خداوند به شما امر می‌کند که امانت‌ها را به صاحبانشان بازگردانید و هنگامی که بین مردم حکم می‌کنید، به عدالت حکم کنید. خداوند به شما چه نیکو موعظه می‌کند. همانا خداوند شنوا و بیناست.» سوره مائده، آیه ۸: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ» «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، برای خدا قیام کنید و عادلانه شهادت دهید و نباید دشمنی با قومی شما را وادار کند که عدالت نورزید. عدالت کنید که آن به تقوا نزدیک‌تر است و از خدا پروا داشته باشید. همانا خداوند به آنچه انجام می‌دهید آگاه است.» سوره انعام، آیه ۱۵۲: «وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ» «و هنگامی که سخن می‌گویید، عدالت

ورزید، هر چند (آن سخن) به زیان خویشاوندان باشد و به عهد خدا وفا کنید. این است آنچه خداوند شما را به آن سفارش کرده است، باشد که پند گیرید.» این آیات به روشنی بر اهمیت عدل و انصاف در دادرسی تأکید دارند و نشان می‌دهند که رعایت عدالت در قضاوت و دادرسی یکی از اصول بنیادین اسلام است که به برپایی یک جامعه عادلانه و پایدار کمک می‌کند. این امر شامل احترام به حقوق متهمان و قربانیان، بررسی دقیق و بی‌طرفانه شواهد و مدارک و صدور احکام عادلانه است، بعنوان مثال:

شهادت: شهادت در اسلام از اهمیت بالایی برخوردار است و باید با صداقت و دقت انجام شود. دروغگویی و شهادت نادرست به شدت منع شده است. قضاات عادل: قضاات باید با تقوا و عدالت عمل کنند و هیچگونه تبعیض یا جانبداری در دادرسی نداشته باشند.

حق دادخواهی و رسیدگی به اتهام در دادگاه صالح: در تعالیم اسلام، حق دادخواهی و رسیدگی به اتهام در دادگاه صالح بسیار مورد توجه قرار گرفته است. در قرآن کریم، بر اساس آیه «يَا دَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ» (سوره ص، آیه ۲۶)، داوری بین مردم به منزله نمایندگی خداوند در زمین برای گسترش حقیقت معرفی شده است.

۴-۵. احترام به کرامت انسانی در تعیین و اجرای مجازات‌ها

کرامت انسانی در سیاست جنایی اسلام به معنای حفظ ارزش و احترام هر فرد، حتی مجرمان، است. این اصل در تعیین و اجرای مجازات‌ها به خوبی منعکس می‌شود. اسلام تأکید دارد که مجازات‌ها باید به گونه‌ای باشد که شأن و منزلت انسانی افراد حفظ شود. اگرچه برخی مجازات‌های بدنی مانند شلاق در اسلام وجود دارند، اما نحوه اجرای آن‌ها باید به گونه‌ای باشد که کرامت انسانی فرد حفظ شود. برای مثال، اجرای شلاق نباید با تحقیر و توهین همراه باشد و باید در شرایط مناسب و با رعایت اصول انسانی انجام شود. در سیاست جنایی اسلام، هر گونه رفتار توهین‌آمیز و تحقیرآمیز با مجرمان ممنوع بوده و احترام به

کرامت انسانی یکی از اصول بنیادین است که در تعیین و اجرای مجازات‌ها نقش بسزایی دارد. این اصل نه تنها به حفظ حرمت و شأن انسان‌ها توجه دارد، بلکه در تمامی مراحل دادرسی و اجرای عدالت نیز تأکید ویژه‌ای بر آن شده است. از منظر اسلامی، انسان به‌عنوان اشرف مخلوقات دارای کرامت و شأن والایی است و هیچ‌گونه مجازاتی نباید این کرامت را زیر سوال ببرد یا انسان را تحقیر کند.

۱- احترام به کرامت انسانی در تعیین مجازات: در اسلام، مجازات‌ها باید متناسب با جرم ارتكابی باشند و از حد اعتدال خارج نشوند. قرآن کریم در این زمینه می‌فرماید: «وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُ.» (مانده، ۴۵) «و در آن [تورات] بر آنان مقرر داشتیم که جان در برابر جان، و چشم در برابر چشم، و بینی در برابر بینی، و گوش در برابر گوش، و دندان در برابر دندان، و برای زخم‌ها [نیز] قصاص است. پس هر که از آن [قصاص] درگذرد، پس آن کفاره‌ای برای اوست.»

همچنین قضات اسلامی موظف‌اند در تعیین مجازات، شرایط فردی و اجتماعی مجرم را مورد توجه قرار دهند. این اصل به منظور رعایت عدالت و جلوگیری از ظلم و بی‌عدالتی در اجرای احکام است. در بسیاری از روایات و احادیث، توجه به وضعیت اجتماعی، اقتصادی و روانی مجرم مورد تأکید قرار گرفته است.

۲- احترام به کرامت انسانی در اجرای مجازات: اسلام به صراحت هرگونه شکنجه و تحقیر را در برخورد با متهمان و مجرمان ممنوع می‌داند و حتی در هنگام اجرای مجازات باید شأن و حرمت انسانی حفظ شود. قرآن کریم در آیه ۹۰ سوره نحل به طور خاص بر عدالت و احسان تأکید دارد و همچنین در آیه ۱۳ سوره حجرات بر برابری همه انسان‌ها در برابر قانون تأکید دارد و هیچ تبعیضی در اجرای مجازات‌ها پذیرفته نیست. قرآن در این زمینه می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» «ای مردم، ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و شما را ملت‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید. همانا گرامی‌ترین شما نزد خداوند پرهیزکارترین شماست. همانا خداوند دانا و آگاه است.»

بنابراین احترام به کرامت انسانی در تعیین و اجرای مجازات از منظر سیاست جنایی

اسلام اهمیت زیادی دارد. این اصل به حفظ حرمت و شأن انسان‌ها در تمامی مراحل دادرسی و اجرای عدالت تاکید دارد و با هرگونه تبعیض، شکنجه و تحقیر مخالف است (ر.ک: ادب زاده، ۱۴۰۰: ۱۶۹). اسلام با ارائه اصولی همچون تناسب مجازات با جرم، منع شکنجه و تحقیر و برابری در اجرای عدالت تلاش می‌کند تا عدالت و انصاف را در جامعه برقرار کند و کرامت انسانی را حفظ نماید.

۴-۶. رعایت حقوق متهمان و مجرمان

یکی از اصول مهم در سیاست جنایی اسلام، حق دفاع برای متهمان است. متهمان باید بتوانند از خود دفاع کنند و از حقوق قانونی خود برخوردار باشند. این حق شامل دسترسی به وکیل، ارائه شواهد و مستندات دفاعی و برخورداری از یک دادرسی عادلانه و بی‌طرفانه است. در اسلام، دادرسی باید به صورت عادلانه و منصفانه انجام شود. قضات باید با بی‌طرفی و بدون هیچ‌گونه تبعیض یا جانبداری به پرونده‌ها رسیدگی کنند. همچنین، رفتار با متهمان و مجرمان باید عاری از هرگونه تبعیض و شکنجه باشد. اسلام به صراحت هرگونه تبعیض و شکنجه را در برخورد با متهمان و مجرمان محکوم می‌کند و تاکید دارد که عدالت و انصاف در تمامی مراحل دادرسی رعایت شود. متهمان باید از حقوق کامل خود در طول فرآیند دادرسی برخوردار باشند و تحت هیچ شرایطی نباید مورد شکنجه یا رفتار ناعادلانه قرار گیرند. این اصل مستند به آیات و روایات اسلامی است. در قرآن کریم، آیه ۹۰ سوره نحل به طور خاص بر عدالت و احسان تاکید دارد: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ» «همانا خداوند به عدالت و احسان و بخشش به نزدیکان فرمان می‌دهد و از فحشا و منکر و ستم نهی می‌کند. او شما را پند می‌دهد، باشد که پند گیرید.» همچنین، آیه ۸ سوره مائده به اهمیت عدالت حتی در مواجهه با دشمنان اشاره می‌کند: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ» «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، برای خدا قیام کنید و عادلانه شهادت

دهید و نباید دشمنی با قومی شما را وادار کند که عدالت نورزید. عدالت کنید که آن به تقوا نزدیک تر است و از خدا پروا داشته باشید. همانا خداوند به آنچه انجام می دهد آگاه است.» همچنین در آیه ای ۱۳ سوره حجرات، بر برابری انسان ها تاکید دارد: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ» ای مردم، ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و شما را ملت ها و قبیله ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید. همانا گرامی ترین شما نزد خداوند پرهیزکارترین شماست. همانا خداوند دانا و آگاه است.» پیامبر اکرم (ص) نیز در حدیثی فرموده اند: «ان الناس من عهد آدم الی یومنا هذا مثل أسنان المشط لا فضل للعربی علی العجمی ولا الاحمر علی الاسود الا بالتقوی» (محدث نوری، ۱۴۰۸: ۸۹/۲۲)؛ «همه مردم از زمان آدم تا امروز مانند دندان های شانه هستند، هیچ برتری ای برای عرب بر عجم و برای سفید بر سیاه نیست مگر به تقوا.» در دین اسلام، تبعیض مبتنی بر عقیده نیز طرد شده است. در عهدنامه مالک اشتر چنین آمده است: «فَإِنَّهُمْ صِنْفَانِ إِمَّا أَحَ لَكُ فِي الدِّينِ وَإِمَّا نَظِيرٌ لَكَ فِي الْخَلْقِ» (طباطبایی بروجردی، ۱۴۲۹: ۶۴۰/۲۲)؛ «مردم دو دسته اند: یا برادر دینی تو هستند یا در آفرینش با تو همسانند.» حق دفاع متهمان نیز در قرآن کریم تاکید شده است. در آیه ۶ سوره حجرات، بر بررسی دقیق و تحقیق درباره اخبار و اتهامات تاکید شده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلٰى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ» (ای کسانی که ایمان آورده اید، اگر فاسقی خبری برای شما آورد، تحقیق کنید تا مبادا به نادانی به گروهی آسیب برسانید و بعداً از کار خود پشیمان شوید.» این آیات و روایات نشان دهنده تاکید شدید اسلام بر عدالت، انصاف و نفی هرگونه تبعیض و شکنجه در برخورد با متهمان و مجرمان است و بر اهمیت حق دفاع متهمان تاکید دارند.

۵. کرامت انسانی در قوانین جمهوری اسلامی ایران

کرامت انسانی به عنوان یکی از اصول بنیادین در قوانین جمهوری اسلامی ایران شناخته شده و جایگاه ویژه ای در سیستم حقوقی و قضایی کشور دارد. این اصل در

قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی، قانون آیین دادرسی کیفری و سایر مقررات قانونی به صراحت مورد تاکید قرار گرفته است. قوانین جمهوری اسلامی ایران تلاش می‌کنند تا با رعایت کرامت انسانی، عدالت و انصاف را در نظام حقوقی و قضایی کشور تحقق بخشند. البته، در عمل ممکن است چالش‌ها و کاستی‌هایی وجود داشته باشد که نیاز به بررسی و بهبود دارد. اما به طور کلی، قوانین جمهوری اسلامی ایران به وضوح نشان‌دهنده تعهد به حفظ کرامت انسانی و تلاش برای ایجاد یک سیستم عدالت کیفری انسانی و عادلانه هستند. در ادامه به ارزیابی نقش کرامت انسانی در قوانین جمهوری اسلامی ایران پرداخته می‌شود:

۱-۵. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

قانون اساسی ایران در بند ۵ اصل ۱۵۶ به طور مستقیم هدف اصلاح بزهکاران را مورد توجه قرار داده و تأمین این اهداف را از وظایف قوه قضائیه شناخته است. در اصول دیگر نیز حقوق و کرامت بزهکاران را مورد توجه قرار داده است که هرکدام از این اصول نیز می‌توانند در اصلاح بزهکار و جلوگیری از تکرار جرم مؤثر واقع شوند. از جمله اینکه در اصل ۳۴ حق دادخواهی به رسمیت شناخته شده است. در اصل ۳۹، منع هتک حرمت و حیثیت دستگیرشدگان و زندانیان ممنوع شده است که به طور مستقیم به رعایت کرامت انسانی مربوط می‌شود. همچنین در اصل ۳۸، شکنجه برای گرفتن اقرار و یا کسب اطلاع ممنوع شده است. در اصول دیگر قانون اساسی نیز به طور مستقیم یا غیرمستقیم کرامت انسانی مورد حمایت قرار گرفته است که از این میان می‌توان به منع تفتیش عقاید (اصل ۲۳)، منع دستگیری و توقیف غیرقانونی (اصل ۳۲)، منع تبعید یا اقامت اجباری (اصل ۲۳)، اصل قانونی بودن جرم و مجازات (اصل ۳۶)، اصل برائت (اصل ۳۷)، و منع عطف قوانین جزایی به گذشته (اصل ۱۶۹) اشاره کرد.

۲-۵. قانون مجازات اسلامی

در قوانین کیفری ایران، رویکردی دوگانه و متضاد نسبت به کیفر وجود دارد. از یک طرف، قانون مجازات اسلامی با مجازات‌های جایگزین حبس، تعویق و تعلیق

مجازات، نظام نیمه آزادی، آزادی مشروط و مجازات‌های تکمیلی، سعی در اصلاح بزهکاران دارد. از طرف دیگر، مجازات‌های تعزیری مانند انتشار حکم محکومیت قطعی، محرومیت از حقوق اجتماعی و شلاق، ممکن است با کرامت انسانی بزهکاران در تعارض باشد و زمینه تکرار جرم را فراهم کند.

کیفر حبس: حداقل اثر محرومیت از آزادی، قطع رابطه بزهکار با جامعه و خانواده است. محیط زندان می‌تواند رفتار خشونت‌آمیز را تقویت کند و بزهکاران مهارت‌های جدید ارتکاب جرم را بیاموزند. این شرایط ممکن است باعث افزایش کینه بزهکار نسبت به جامعه شود. طبق قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، مواد ۶۴ تا ۸۷ به مجازات‌های جایگزین حبس اشاره دارند. نظام نیمه آزادی (مواد ۵۶ و ۵۷)، معافیت از کیفر (ماده ۳۹)، تعویق صدور حکم (مواد ۴۰ تا ۴۵) و نظارت الکترونیکی محکومین به حبس در خارج از زندان (ماده ۶۲) نیز از دیگر نهادهای تأسیس شده برای پیشگیری از تکرار جرم هستند.

مجازات‌های بدنی: شلاق یکی از شایع‌ترین مجازات‌های بدنی است که طبق ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی جزء مجازات‌های درجه ۶ تا ۸ (۱ تا ۷۴ ضربه) می‌باشد. آثار روانی و جسمی این مجازات‌ها می‌تواند حس بیگانگی و کینه نسبت به جامعه را تقویت کند و بزهکار را به تکرار جرم ترغیب کند.

انتشار حکم قطعی در رسانه‌ها: طبق ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، انتشار حکم قطعی در رسانه‌ها نوعی مجازات درجه ۶ محسوب می‌شود. هرچند این مجازات بازدارنده است، اما ناقض کرامت انسانی بزهکار بوده و ممکن است باعث شود بزهکار از جامعه طرد شود و به تکرار جرم روی آورد.

محرومیت از حقوق اجتماعی: محرومیت از حقوق اجتماعی بیش از پنج تا پانزده سال، شش ماه تا پنج سال و تا شش ماه به ترتیب جزء مجازات‌های تعزیری ۵، ۶ و ۷ محسوب می‌شوند (ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی). حقوق اجتماعی به تصریح ماده ۲۶ قانون مجازات اسلامی در ۱۲ بند مشخص شده است. این محرومیت‌ها می‌تواند انگیزه بازاجتماعی شدن را کاهش دهند و باعث ایجاد مشکلات اقتصادی و اجتماعی برای بزهکار شوند که در نهایت به تکرار جرم منجر می‌شود.

در نهایت، هرچند قانون مجازات اسلامی تلاش‌هایی برای اصلاح بزهکاران انجام داده است، اما برخی از مجازات‌ها به دلیل عدم توجه به کرامت انسانی، ممکن است باعث افزایش تکرار جرم شوند.

۳-۵. قانون آیین دادرسی کیفری

در سیستم‌های حقوقی مدرن، دادرسی کیفری به عنوان فرآیندی پیچیده و حساس تعریف می‌شود که هدف آن نه تنها اجرای عدالت و برخورد مناسب با جرم و جنایت است، بلکه حفظ حقوق و کرامت انسانی متهم نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این راستا، اصول حاکم بر حقوق متهم نقش بسزایی در تضمین یک دادرسی عادلانه ایفا می‌کنند. در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب (۱۳۹۲)، اصول حاکم بر دادرسی کیفری به صورت جامع و نظام‌مند پیش‌بینی شده که در ادامه به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌کنیم:

اصل قانونی بودن دادرسی: دادرسی کیفری باید مستند به قانون باشد. مطابق ماده ۲ قانون آیین دادرسی کیفری (۱۳۹۲): دادرسی کیفری باید مستند به قانون بوده و حقوق طرفین دعوا را تضمین کند و نسبت به اشخاص در شرایط مساوی به صورت یکسان اعمال شود. همچنین این ماده در اصل ۱۶۶ قانون اساسی و بند ۲ ماده واحده قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب (۱۳۸۳) پیش‌بینی شده است

اصل بی‌طرفی و استقلال کامل مقام قضایی: مقام قضایی باید از هرگونه جانبداری اجتماعی، سیاسی، اعتقادی و... پرهیز کند و به کشف حقیقت و تمییز حق از باطل توجه داشته باشد. مطابق ماده ۳ قانون آیین دادرسی کیفری (۱۳۹۲): مراجع قضایی باید با بی‌طرفی و استقلال کامل در مورد اتهام انتسابی به اشخاص در کوتاه‌ترین زمان ممکن رسیدگی و تصمیم مقتضی اتخاذ کنند. این ماده در اصل ۱۵۶ قانون اساسی تأکید شده است.

اصل برائت: اساس دادرسی کیفری بر عدم ارتکاب رفتار مجرمانه استوار است مگر اینکه جرم در دادگاه صالح اثبات شود. مطابق ماده ۴ قانون آیین دادرسی کیفری

(۱۳۹۲): اصل برائت است و هرگونه اقدام محدود کننده، سالب آزادی و ورود به حریم خصوصی اشخاص، مجاز نیست مگر به حکم قانون و با رعایت مقررات. این ماده در اجرای اصول ۳۷ و ۳۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصویب شده است.

اصل دسترسی به وکیل: دادرسی عادلانه مستلزم این است که متهم بتواند از طریق انتخاب وکیل از خود دفاع کند. مطابق ماده ۵ قانون آیین دادرسی کیفری (۱۳۹۲): متهم باید در اسرع وقت از موضوع و ادله انتسابی آگاه و از حق دسترسی به وکیل بهره‌مند شود. این ماده در اجرای اصل ۳۵ قانون اساسی پیش‌بینی شده است.

اصل آگاه‌سازی متهم، بزه‌دیده و شاهد از حقوق خود: متهم، بزه‌دیده و شاهد باید از حقوق خود در فرآیند دادرسی آگاه شوند. مطابق ماده ۶ قانون آیین دادرسی کیفری (۱۳۹۲): متهم، بزه‌دیده و شاهد باید از حقوق خود در فرآیند دادرسی آگاه شوند و سازوکارهای رعایت و تضمین این حقوق فراهم شود.

تعیین ضمانت اجرای کیفری برای قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی: مطابق ماده ۷ قانون آیین دادرسی کیفری (۱۳۹۲): رعایت حقوق شهروندی در تمامی مراحل دادرسی کیفری الزامی است و متخلفان علاوه بر جبران خسارات وارده، به مجازات مقرر محکوم خواهند شد. این اصول به عنوان زیربنای قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ محسوب می‌شوند.

حق اطلاع متهم از دلیل بازداشت و لزوم تفهیم اتهام: متهم باید از موضوع جرم یا جرایم انتسابی و ادله آن آگاه شود تا بتواند از خود دفاع کند. مطابق ماده ۵ قانون آیین دادرسی کیفری (۱۳۹۲): متهم باید در اسرع وقت از موضوع و ادله اتهام آگاه شود. حق اطلاع از دلیل بازداشت در اصل ۳۲ قانون اساسی و ماده ۵۲ قانون آیین دادرسی کیفری نیز تأکید شده است.

حق آگاه نمودن خانواده و آشنایان: طبق ماده ۵۰ قانون آیین دادرسی کیفری (۱۳۹۲)، شخص تحت نظر می‌تواند از طریق تلفن یا وسایل دیگر، خانواده و آشنایان خود را از وضعیت خود مطلع کند. ضابطان موظف به مساعدت در این زمینه هستند، مگر اینکه تشخیص دهند این حق نباید اعمال شود و باید مراتب را به مقام قضایی

اطلاع دهند.

حق سکوت: حق سکوت متهم در بازجویی دو جنبه دارد: از یک طرف، متهم حق دارد پاسخ ندهد و از طرف دیگر، مراجع قضایی نمی‌توانند سکوت او را به‌عنوان دلیل علیه وی استفاده کنند. این حق از اصول برائت و مصونیت از خود اتهامی ناشی شده است. در اسناد بین‌المللی و قوانین کیفری کشورهای مختلف، از جمله ایران، به این حق اشاره شده است. در ماده ۱۹۷ قانون آیین دادرسی کیفری ایران آمده است که متهم می‌تواند سکوت کند در این صورت مراتب امتناع وی از دان پاسخ در صورت مجلس با امضا اظهارت، قید می‌شود.

ممنوعیت شکنجه: استفاده از شکنجه برای اخذ اعتراف غیرقانونی است و اثرات سوء بسیاری دارد. هرچند استفاده متناسب از زور در برخی موارد برای حفظ نظم عمومی مجاز است، اما شکنجه به‌طور مطلق ممنوع است. در حقوق ایران، اصل ۳۸ قانون اساسی بر ممنوعیت هرگونه شکنجه تأکید دارد و در قوانین عادی نیز تلاش شده تا ایرادات موجود برطرف شود. بندهای ۶ و ۷ قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی (۱۳۸۳) بر ممنوعیت ایدای افراد و رفتارهای تحقیرآمیز تأکید دارند.

در نهایت، رعایت اصول مذکور نه تنها به تضمین یک دادرسی عادلانه و منصفانه کمک می‌کند، بلکه به حفظ کرامت انسانی متهم نیز یاری می‌رساند. این اصول اساسی، پایه و اساس یک سیستم قضایی عادلانه و انسانی را تشکیل می‌دهند که در آن عدالت و احترام به حقوق بشر در مرکز توجه قرار دارند. رعایت این اصول، ضامن رعایت عدالت و کرامت انسانی در فرایند دادرسی کیفری است و به ایجاد اعتماد عمومی به سیستم قضایی کمک می‌کند.

۴-۵. سایر مقررات و دستورالعمل‌ها

قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی: قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی، مصوب ۱۳۸۳، در بند ۴ ماده واحده خود، بر رعایت موازین اخلاقی و اسلامی در برخورد با مرتکبان جرایم تأکید

می‌نماید. همچنین، این قانون در بندهای ۶ تا ۱۴، مستندات و ممنوعیت ایدای افراد در جریان دستگیری، منع شکنجه متهمان برای اخذ اقرار، و منع از دخل و تصرف ناروا در اموال متهمان را به طور روشن و مشخص ذکر می‌کند. این قانون با تأکید بر کرامت انسانی، به کاهش زمینه‌های مؤثر در ارتکاب مجدد جرم تأثیر می‌گذارد.

آیین نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور: آیین نامه اجرایی زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور مصوب (۱۳۸۴) به بازپروری و بازسازگاری بزهکاران تحت تحمل کیفر تأکید دارد. زندان به عنوان محل نگهداری معرفی شده که به منظور تحمل کیفر و ارائه فرصت‌های حرفه‌آموزی، بازپروری و بازسازگاری برای زندگی اجتماعی بعد از آزادی مورد استفاده قرار می‌گیرد. این آیین نامه بر اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی به زندانیان بعد از آزادی تأکید دارد تا از ارتکاب جرم مجدد توسط آن‌ها جلوگیری شود. ماده ۲۰ این آیین نامه وظایف سازمان زندان‌ها را شامل ایجاد زندان‌ها، بازداشتگاه‌ها و مؤسسات صنعتی، کشاورزی و خدماتی برای نگهداری، بازپروری و حرفه‌آموزی زندانیان معرفی می‌کند. همچنین، تأسیس دفتر حمایت از حقوق شهروندی زندانیان جهت پیگیری موارد نقض حقوق آن‌ها و همکاری با نهادهای حقوقی مربوطه نیز در این آیین نامه مورد تأکید قرار گرفته است. ماده ۳۹: بر لزوم کاهش ماهانه و سالانه تکرار جرم و افزایش خروجی محکومان تأکید دارد. این ماده به وظایف واحدهای بازپروری در هدفمندسازی برنامه‌ها و امکانات برای بازپروری و بازسازگاری محکومان اشاره دارد. ماده ۴۴: تشکیل دفتر حمایت از حقوق شهروندی زندانیان جهت نظارت بر نقض حقوق آن‌ها و همکاری با نهادهای حقوقی مربوطه به دستور رئیس سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور می‌باشد. ماده ۱۶۹ این آیین نامه هرگونه تحقیر شخصیتی و اعمال تنبیهات خشن بدنی به زندانیان را کاملاً منع کرده و به حفظ کرامت انسانی آن‌ها تأکید می‌کند. در کل، این آیین نامه اقدامات گسترده‌ای را در جهت آموزش، بازپروری، بازسازگاری و حفظ حقوق شهروندی و کرامت انسانی زندانیان و همچنین پیشگیری از تکرار جرم اقداماتی را برای اجرا و اجتناب

از رفتارهای تحقیرآمیز و خشن در برابر زندانیان مطرح می‌کنند.

عفو و بخشش: قوانین جمهوری اسلامی ایران به موضوع عفو و بخشش توجه ویژه‌ای دارند، این رویکرد نشان‌دهنده احترام به کرامت انسانی و تلاش برای ایجاد فرصت دوباره برای اصلاح مجرمان است. عفو تدبیری است که به منظور تحقق اهداف کیفری، پیشگیری از وقوع جرایم مهم‌تر یا بسترسازی اصلاحات سیاسی توسط مقامات صالح حکومتی تصویب می‌شود و حسب مورد آثار مختلفی دارد. عفو به دو نوع عمومی و خصوصی تقسیم می‌شود: عفو خصوصی موجب معافیت محکوم کیفری از اجرای کیفر مورد عفو می‌شود، اما آثار محکومیت کیفری به جز کیفر اصلی باقی می‌ماند. اما عفو عمومی مأم آثار محکومیت کیفری را از بین می‌برد، مگر آنچه در حکم عفو استثنا شود (شهریاری، ۱۳۹۶: ۲۳۹-۲۳۷).

طبق اصل ۱۱۰ قانون اساسی، عفو یکی از اختیارات رهبری نظام جمهوری اسلامی ایران است. همچنین در قوانین عادی نظیر مواد ۹۶، ۹۸، و ۱۱۴ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و ماده ۶ قانون آیین دادرسی کیفری و ماده ۳۸ قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر، موضوع عفو تبیین شده است. آیین‌نامه کمیسیون عفو و تخفیف مجازات محکومان مصوب ۱۳۸۷ نیز مبنای عمل کمیسیون عفو و بخشودگی قوه قضاییه است. البته قابل ذکر است که طبق ماده ۲۵ آیین‌نامه، عفو در جرایمی مانند قاچاق مواد مخدر، قصاص، سرقت مسلحانه، تجاوز به عنف، و جرایم علیه امنیت (جاسوسی، محاربه، آدم‌ربایی، اغتشاش) امکان‌پذیر نیست. عفو عمومی توسط مجلس شورای اسلامی مقرر می‌شود و شامل متهمانی است که هنوز محکوم نشده‌اند. به‌عنوان مثال، در جریان یک شورش، قانون می‌تواند تمام متهمان را از مجازات معاف کند. عفو ممکن است به صورت موردی اتفاق بیفتد که بر اساس رفتار و کردار زندانی در زندان است. پیشنهاد اعطای عفو در کمیسیونی به همین نام ارائه می‌شود و با در نظر گرفتن مواردی مانند شرکت زندانی در فعالیت‌های مذهبی و اصلاحی، برای او درخواست عفو خواهد شد. عفوهای مناسبی به زندانیان می‌تواند تأثیر عمیق و ماندگاری بر رفتار زندانی در بیرون از زندان و خانواده او داشته باشد و سایر زندانیان را به رفتار پسندیده تشویق کند. عفو می‌تواند پاداش حسن رفتار

و اخلاق مجرم در دوره تحمل مجازات حبس باشد و موجبی برای بازاجتماعی شدن مجرم و ایجاد فرصت جدید جهت ارائه خدمات مثبت به جامعه و جبران آسیب‌های وارده به جامعه باشد (شهریاری، ۱۳۹۶: ۲۴۲).

حقوق بشر و کرامت انسانی: جمهوری اسلامی ایران در چارچوب قوانین و مقررات داخلی و بین‌المللی، متعهد به رعایت حقوق بشر و کرامت انسانی است. این تعهدات در قوانین مختلف از جمله قوانین مربوط به حقوق کار، حقوق کودکان و زنان، و حقوق افراد معلول منعکس شده است.

۶. نتیجه تحقیق

کرامت انسانی به عنوان بنیادی‌ترین ارزش در سیاست جنایی اسلام، بر حفظ و احترام به هر فرد، صرف نظر از موقعیت اجتماعی، نژاد، جنسیت یا مذهب او تأکید می‌کند. این کرامت ذاتی و اکتسابی ابعاد مختلفی دارد که در مقاله به طور مفصل شرح داده شده است. در نظام حقوقی اسلام، احترام به حقوق انسان‌ها در تمامی مراحل دادرسی و مجازات، تأکید بر اصلاح و تربیت مجرمان به جای مجازات صرف، حمایت از قربانیان جرم، رعایت عدالت و انصاف در دادرسی، احترام به کرامت انسانی در تعیین و اجرای مجازات‌ها، رعایت حقوق متهمان و مجرمان و تأکید بر عفو و بخشش از جمله مصادیق بارز التزام به کرامت انسانی است. این ارزش بنیادین در قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی، قانون آیین دادرسی کیفری و سایر مقررات قانونی جمهوری اسلامی ایران نیز مورد تأکید قرار گرفته و تلاش می‌شود تا در عمل نیز به طور کامل رعایت شود. با این حال، توجه به کرامت انسانی در سیاست جنایی اسلام و قوانین ایران، یک گام مهم در جهت ساخت جامعه‌ای عادلانه و انسان‌مند است. این ارزش بنیادین نقطه مبنایی است که برای تحقق اهداف عدالت و انصاف در جامعه لازم است مورد توجه قرار گیرد. از این رو، تلاش‌های مداوم برای رعایت و اجرای کامل این اصل اساسی، ضروری است تا جامعه‌ای با ارزش‌های انسانی و عدالتی شکل گیرد.

۷. فهرست منابع

۱. احمدی، عزیز الله (۱۴۰۰)، نقش کرامت انسانی در سیاست جنایی اسلام، نشریه فقه و قضا، بهار و تابستان، شماره ۵.
۲. ادب زاده، معصومه (۱۴۰۰)، اصل کرامت انسانی در اجرای مجازات‌ها از دیدگاه اسلام و حقوق بشر، نشریه علوم انسانی در هزاره سوم، دوره ۴، شماره ۲.
۳. باصری، علی اکبر (۱۳۸۶)، سیاست جنایی (داخلی و بین‌المللی) مواد مخدر، تهران، خورسندی.
۴. باقری، عزیز (۱۴۰۳)، اعراض از کرامت انسانی در اندیشه اسلام و اسناد بین‌المللی حقوق بشر، فصلنامه علمی نسیم کوثر، تابستان، شماره ۱۳.
۵. جعفری، محمد تقی (۱۳۶۶)، مقدمه‌ای بر اعلامیه جهانی حقوق بشر از دیدگاه اسلام، بی‌جا، ششمین کنفرانس بین‌المللی اندیشه اسلام.
۶. جعفری، محمد تقی (۱۳۷۱)، تحقیق در دو نظام حقوق جهانی بشر از دیدگاه اسلام و غرب، تهران، موسسه تدوین و نشر آثار علامه جعفری.
۷. حاجی ده‌آبادی، محمد علی (۱۳۸۶)، اصلاح مجرمان در سیاست جنایی تقنینی ایران، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۳۹ شماره ۳.
۸. حسینی، سید محمد (۱۳۸۳)، سیاست جنایی در اسلام در جمهوری اسلامی ایران، تهران، سمت، چاپ اول.
۹. حقیقت‌پور، حسین (۱۳۹۲)، کرامت انسانی در فقه و حقوق اسلامی، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع): چ: اول.
۱۰. رحمانی، ابراهیم؛ مؤذنی، سیامک (۱۳۹۵)، جایگاه کرامت انسانی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، فصل‌نامه راهبرد توسعه، زمستان، شماره ۴۸.
۱۱. سید رضی، ابوالحسن محمد (۱۳۷۵)، نهج البلاغه، مترجم محمد تقی جعفری، تهران دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چ: ششم.
۱۲. شهریاری، اکبر (۱۳۹۶)، بررسی مبانی، آثار و شرایط انواع عفو با نگاهی به قانون

- مجازات جدید، فصلنامه علمی - حقوقی قانون یار، دور دوم، تابستان.
۱۳. شیروانی، علی (۱۳۸۴)، ترجمه نهج البلاغه، انتشارات دارالعلم، چاپ چهارم.
۱۴. طباطبایی بروجردی، آقا حسین، جامع احادیث الشیعه، ۳۱ جلد، انتشارات فرهنگ سبز، تهران، چ: اول.
۱۵. طبرسی، فضل بن الحسن (۱۴۰۸هـ.ق)، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، با تعلیقات سید هشتم رسولی محلاتی، ج ۷، دارالمعرفه.
۱۶. عادل‌سی، عبدالحکیم (۱۳۸۹)، سیاست جنایی مبارزه با مواد مخدر در حقوق افغانستان و اسناد بین الملل (پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: محمدعلی حاجی ده آبادی)، قم، جامعه المصطفی..
۱۷. عاشور، سید علی (۱۴۲۱هـ.ق)، تفسیر المنسوب الی الامام ابی محمد ابن علی العسکری، بیورت، موسسه التاریخ العربی.
۱۸. عمیدزنجانی، عباسعلی؛ توکلی، محمد مهدی (۱۳۸۶)، حقوق بشر اسلامی و کرامت ذاتی انسان در اسلام، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، زمستان، دوره ۳۷، شماره ۴.
۱۹. قاضی زاده، کاظم؛ ملکی، یدالله (۱۳۹۱)، مراتب معنوی و کرامت ذاتی انسان از راه آورد قرآن، فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش‌های کلامی - اعتقادی، سال دوم، شماره ششم.
۲۰. قربی، سید محمد جواد (۱۳۹۹)، کرامت انسانی و حقوق بشر؛ بررسی مقوله کرامت در اسناد بین المللی حقوق بشر، نشریه پژوهش‌نامه حقوق بشری، بهار، شماره ۱۹.
۲۱. قیاسی، جلال الدین (۱۳۸۵)، مبانی سیاست جنایی حکومت اسلامی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چ: اول.
۲۲. محدث نوری، میرزا حسین، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، موسسه آل البیت علیم السلام، بیروت - لبنان، چ: اول.